

Výukové a výchovné problémy

Seminární práce

Obsah:

1	Úvod.....	3
2	Výukové problémy.....	3
2.1	<i>Zásady při výchově a vzdělávání dětí se specifickými poruchami učení:</i>	4
3	Výchovné problémy	6
3.1.	<i>Výchovná opatření</i>	7

1 Úvod

Ve své seminární práci popíši výukové a výchovné problémy na praktické škole dvouleté a internátě pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Praktická škola dvouletá je určena žákům se speciálními vzdělávacími potřebami plynoucími ze snížené úrovně rozumových schopností, případně žákům s více vadami, kteří ukončili povinnou školní docházku v základní škole praktické či v základní škole speciální v nižším než devátém ročníku základní školy a v odůvodněných případech v devátém ročníku základní školy. Praktická škola dvouletá je určena chlapcům i dívkám.

Nově formulované úkoly vzdělávání kladou důraz na rozvíjení všech stránek osobnosti žáků tak, aby lépe porozuměli světu, v němž žijí, získali znalosti a dovednosti důležité pro život a našli své místo ve společnosti. Vzdělávání v praktické škole umožňuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami plynoucími ze snížené úrovně jejich rozumových schopností a žákům s více vadami doplnění a rozšíření všeobecného vzdělání dosaženého v průběhu plnění povinné školní docházky a osvojení vědomostí a dovedností potřebných k výkonu konkrétních jednoduchých činností v různých profesních oblastech i v každodenním životě.¹

Ve vzdělávacím programu je v souladu s individuálními potřebami a možnostmi žáků kladen důraz zejména na vypěstování kladného vztahu k práci, na rozvoj komunikačních dovedností, základní orientaci v celospolečensky závažných problémech, kultivaci osobnosti, výchovu ke zdravému životnímu stylu, dosažení maximální možné míry samostatnosti a posílení předpokladů sociální integrace žáků.²

2 Výukové problémy

Cílem výchovy a vzdělávání žáků praktické školy se speciálními vzdělávacími potřebami je dosažení co nejoptimálnějšího rozvoje jejich osobnosti s přihlédnutím k možnostem daným povahou a stupněm postižení. Obecným výsledkem by měl být co nejvyšší stupeň společenství a pracovního uplatnění – tedy co nejvyšší stupeň socializace.

U lehké mentální retardace, která se u žáků vyskytuje, lze předpokládat jistou vyváženost mezi možnostmi formování bezprostředně společensky využitelných osobnostních

¹ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*.s.186

² ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*.s.192

struktur (například schopnost aspirovat na určité povolání) a možnostmi racionálního získávání poznatků.

Posláním praktické školy je umožnit mentálně retardovaným výchovu a vzdělávání odpovídající jejich schopnostem, neboť na ně mají právo stejně jako zdravá část populace. Cílem výchovné a vzdělávací práce je příprava žáků na zapojení, případně úplnou integraci do běžného občanského života. Žáci praktické školy se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním mají právo na vzdělávání a tomuto právu musí být podřízeny podmínky ve školním prostředí. Vhodné podmínky umožňují žákům kompenzovat impulsivnost a zkrácenou pozornost, dovolují jim využívat dostupné kompenzační pomůcky (kalkulátor, počítač, magnetofon, speciálně metodické pomůcky) a nezbytný individuální přístup.³

Mezi aktuální problémy, se kterými se ve výuce na praktické škole setkáváme, patří specifické poruchy učení. Poruchy učení označují skupinu obtíží, které se projevují při osvojování a užívání řeči, čtení, psaní, naslouchání a matematiky. Tyto obtíže mají individuální charakter a vznikají na podkladě dysfunkcí centrální nervové soustavy. Velký důraz se klade na včasnou diagnostiku a zajištění reedukační péče a podpory, zejména z důvodu možného negativního vlivu na další vzdělávací a profesní dráhu těchto žáků.

2.1 Zásady při výchově a vzdělávání dětí se specifickými poruchami učení:

- ve škole je odlišně vzdělávat a hodnotit
- umožnit dítěti uspět- pochvala, motivace
- respektujeme u dítěte individuální pracovní tempo
- postup nápravy dítěte je závislý na jeho možnostech
- neporovnávat s ostatními žáky ani mezi sebou
- používat kompenzační pomůcky- okénko na čtení, nástavec na tužku
- nepřetěžovat žáky, časté přestávky
- žáky povzbuzovat, netrestat⁴
- využívání názorných pomůcek - obrázky
- snížený počet žáků ve třídě
- pravidelný režim a relaxace

³ ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*.s.194

⁴ BARTOŇOVÁ, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení*.s.54

Intervence dle typu poruchy:

U dyslektických dětí:

- nevyvolávat dítě k hlasitému čtení
- umožnit využívání potřebných pomůcek (čtecí okénko, označená záložky, dyslektické tabulky)
- uvědomit si, že většinu energie spotřebuje na samotný čtenářský akt a nestačí sledovat obsah čteného
- eliminovat dvojí čtení
- tolerovat slabikování
- tolerovat zhoršenou orientaci v textu
- k domácí přípravě zadávat krátké úkoly s dílčím podílem čtení
- zvlášť procvičovat čtení obtížných slov

U dětí s dysortografickými obtížemi:

- výrazně omezit psaní diktátů
- uvědomit si, že dítě při diktátu vyčerpává své sluchové vnímání a nestačí sledovat gramatické jevy
- diktát psát po předchozí přípravě
- možnost využívání dyslektických tabulek
- může si tiše slabikovat text
- diakritická znaménka psát hned nad písmenem
- diktát může být nahrazen doplňováním
- dítě potřebuje delší čas na kontrolu
- hodnotit pouze úspěšný diktát
- specifické chyby by měly být opraveny, ale nehodnoceny
- tempo diktátu přizpůsobit nejpomalejšímu žákovi⁵

U dysgrafických dětí:

- využívat pomocných linek
- využívat podložku na sklon písma
- prodloužit přípravné období nebo se do něj uvolňovacími cviky vrátit
- uvědomit si, že většinu energie spotřebují na vlastní akt psaní a nestačí sledovat obsah psaného

⁵ KOCUROVÁ, M. *Specifické poruchy učení a chování*.s.110

- při přepisu i opisu umožnit tiché přeřikávání textu
- kombinovat přepis s doplňovačkami
- ve zkoušení preferovat slovní formy.⁶

3 Výchovné problémy

Na praktické škole dvouleté a internátě se často setkáváme u žáků s výchovnými problémy, které se týkají poruch chování a emocí .

Pojem porucha emocí a chování je výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce žáka liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon. Dle Vojtové poruchu emocí a chování vnímáme jako bariéru na cestě k dospělosti a k normálnímu fungování v dospělosti. Ohrožuje budoucí kvalitu života dítěte⁷

Ve škole bývají žáci s dispozicí k poruchám chování nápadní svými obtížemi ve vytváření vztahu ke spolužákům – v získávání přátel. I když vztah naváží, mívají potíže v jeho udržení. Nemívají kamarády, kterým by mohli svěřit svá tajemství, své strachy i své radosti. Nedovedou soucítit, sdílet radost nebo smutek druhého. Jejich sociální kontakty s vrstevníky bývají ve velké míře nerovnovážné, dostávají se v nich do závislosti, nebo naopak musí být v nadřazeném postavení. Tyto problémy vyplývají z jejich nadměrné koncentrace na uspokojování vlastních potřeb, nedostatečné schopnosti empatie a z egoismu. Jak ukazují různé výzkumy, mívají žáci s poruchami chování problémy i ve školní práci která poměrně často souvisí s nižším intelektem.

Mezi další výchovné problémy, se kterými se u žáků praktické školy setkáváme jsou poruchy chování na základě psychických onemocnění a poruch. Patří sem především neurózy. Neurózy a s nimi spojené neurotické projevy chování jsou funkčními poruchami vyšší nervové činnosti a jsou spojeny s porušenou schopností adaptace na určité kvality společenského prostředí.

Příznaky neuróz jsou velmi rozmanité: od agrese ve vývoji, upadáním do pasivity, negativismu až po hyperaktivitu a obtížnou zvladatelnost běžnými pedagogickými postupy.

Dále se u žáků objevuje i neuróza, která vzniká z dlouhodobých konfliktů s prostředím, jestliže se dítě včas nedostane do prostředí jemu adekvátnímu, např. u lehké

⁶ KOCUROVÁ, M. *Specifické poruchy učení a chování*.s.112

⁷ VOJTOVÁ, V. *Úvod do etopedie*. s.127

mentální retardace do praktické školy, případně do vhodného ústavního prostředí. Bývá to u některých žáků, kteří jsou spíše submisivní a jsou více vázáni citovými vazbami na rodinu a tím také na učitele nebo vychovatele. Zpočátku se snaží plnit úkoly, na které však nestačí, takže dochází k frustraci a později neurotizaci. Může se ale také vyskytnout i typ se zvýšenou tendencí vzdorovat danému stavu inferiority, a to agresivní formou. Bývá to často u lehce mentálně retardovaných s disharmonickým vývojem osobnosti, u níž se vyvíjejí nejen kognitivní složky nerovnoměrně, ale i složky zvláště volní a citové. Jsou méně schopni nebo neschopni přijímat sociální normy za své a řídit se podle nich.⁸

U dívek se často na internátě vyskytuje problematické hysterické chování. Patří mezi ně především záchvatovité stavy doprovázené nekontrolovatelnými výbuchy emocí. Provází je zvýšený sebecit, sugestibilita, teatrálnost v chování, případně až chorobná touha uplatnit se. Dívky na sebe rády upozorňují a upoutávají pozornost. V kolektivu ostatních dívek jsou iniciátorkami konfliktů a na internátě se těžko snášejí s ostatními spolubydlíci.

Problematika výchovy těchto žáků musí přihlížet k uvedeným faktorům. Na silný afekt nelze reagovat opět afektem, neboť by se u těchto žáků ještě více zesiloval a došlo by k neadekvátnímu chování. Je vhodnější reagovat klidně, pokud by žák neohrožoval druhé nebo nehrozilo nebezpečí ze způsobení nějaké věcné škody. Po uklidnění je vhodné domluvit žákovi vhodnou formou.⁹

3.1. *Výchovná opatření*

Význam výchovných opatření spočívá v úsilí vyladit osobnost dítěte tak, aby rušivé prvky projevů chování byly potlačeny nebo oslabeny, žádoucí prvky navozeny, rozvinuty a upevněny.

K tomu, aby výchovné působení na žáky praktické školy bylo co neúčinnější, je nutné prostudování veškeré dokumentace o dětech, provádět soustavná pozorování a o výsledcích vést záznamy.

K utváření dobrých vztahů (vychovatel-dítě, dítě-dítě) využíváme specifických zájmů dítěte a jeho schopností či dovedností, kterými dítě vyniká. Především u dětí s mentálním postižením nebo u dětí vykazujících zhoršené schopnosti při osvojování učiva. Provádíme

⁸ HELUS, Z., PELIKÁN, J. *Preferenční postoje učitelů k žákům a jejich vliv na účinnost výchovně vzdělávacího procesu* s.142

⁹ KOCUROVÁ, M. *Specifické poruchy učení a chování*.s.136

nácvik všedních denních činností a tyto činnosti s dětmi často opakujeme, tímto postupně rozvíjíme jejich schopnosti a dovednosti v sebeobsluze, komunikaci a orientaci v sociálním prostředí, které je obklopuje. Vytvářením zájmových kroužků podporujeme estetické i pracovní schopnosti dětí a tím přispíváme k celkovému rozvoji dětí. V oblasti sebeuvědomování či porozumění sobě samému, se snažíme vést děti tak, aby si postupně uvědomovaly své silné i slabší stránky a naučily se ovládat své emoce. Důležitá je také motivace k samostatné činnosti, která se projevuje ve vlastní aktivitě, v úsilí zvládat obtížné situace, překonávat nesnáze, ať již individuálně či spolupráci ve skupině.

Nechce-li vychovatel, aby si dítě vytvořilo návyk určitého chování, nesmí připustit, aby mu takové chování přinášelo uspokojení. U takto postižených dětí se vytváří silné spojení mezi činností a prožitkem. Špatné návyky nelze chtít odstranit příliš rychle, je nutné zjistit nejdříve příčinu a pak, působit spíše na důsledek. U dětí s mentální retardací se objevuje i agresivní chování, které může také vyplývat ze vzájemného nedorozumění.

Na některých školách pracuje také pedagogicko-psychologický tým, který se skládá z metodika prevence patologických jevů, sociálního pracovníka a výchovného poradce. Tento tým pomáhá řešit výchovné problémy žáků, nebo poskytuje odbornou pomoc vychovatelům a učitelům.

Výchovným problémům na internátě lze také předcházet vhodným využitím volného času (mimoškolní výchovou). Výchova pro volný čas rozvíjí schopnosti žáků oceňovat volný čas jako hodnotu, využívat ho smysluplně a racionálně pro svůj rozvoj, plánovat a vybírat si vhodné činnosti. Vztahuje se k intelektuálním, estetickým, tvořivým a výrazovým činnostem. Je součástí všeobecného vzdělávání orientovaného na rozvoj činnosti.¹⁰ Mezi nejčastější techniky edukace používané při mimoškolní činnosti patří techniky hry, relaxace-oddychu, které představují nejrůznější druhy aktivit a cvičení zaměřených na pohybové, dýchací a jiné funkce organismu. Střídáním napětí a uvolnění se odbourávají dlouhodobé stavy tenze ve všech systémech organismu a psychice.

Blahodárně působí na psychickou pohodu a fyzickou kondici. Vyvolávají stav uspokojení a úspěšně doplňují pohybové techniky.

Na internátě se doporučuje ve volném čase zařazovat relaxační hry-terapie. Prostřednictvím hry je možné umožnit dětem, aby se seznámily s blahodárnými účinky relaxace, a především – aby je samy pocítily. Samozřejmě uvolnění prohlubuje uklidnění. Zároveň však také zlepšuje mimo jiné zdravotní stav, podporuje chuť k životu a snižuje stres

¹⁰ NADEAU, M. *Relaxační hry s dětmi* s.135

a neklid. Relaxace spočívá v uvolnění svalů různými technikami, při čemž se zároveň uvolňuje duševně i tělesně. V podstatě umožňuje snížit napětí a obnovit rovnováhu a pohodu. Podle toho, jakou techniku použijeme, můžeme uvolnit některé části těla, některé svalové skupiny nebo celé tělo. Také u dětí slouží relaxace k uvolnění organismu, ke snížení svalového a mentálního stresu. Relaxace přispívá rovněž k tomu, že děti jsou pozornější, lépe se zapojují do hry a jsou vnímavější. Pomáhá jim zvyšovat sebedůvěru, zdokonalovat paměť a soustředění a umožňuje tak zlepšovat kvalitu procesu učení.¹¹

Po více nebo méně intenzivní duševní nebo tělesné aktivitě umožňuje relaxace dítěti dosáhnout stavu pohody, klidu a harmonického soustředění pro příští činnost.

Relaxace tedy usměrňuje energii dětí, upravuje úroveň jejich aktivace a přispívá k jejich celkové pohodě.

¹¹ NADEAU, M. *Relaxační hry s dětmi* s.140

Seznam použité literatury:

BARTOŇOVÁ, M. *Kapitoly ze specifických poruch učení*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3613-3.

HELUS, Z., PELIKÁN, J. *Preferenční postoje učitelů k žákům a jejich vliv na účinnost výchovně vzdělávacího procesu*. 1. vyd. Praha : VÚOŠ, 1984.

KOCUROVÁ, M. *Specifické poruchy učení a chování*. 1. vyd. Plzeň : Západočeská univerzita, 2000. ISBN 80-7082-705-X.

NADEAU, M. *Relaxační hry s dětmi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. . ISBN 80-7178-712-4.

ŠVARCOVÁ, I. *Mentální retardace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-060-7.

VOJTOVÁ, V. *Úvod do etopedie*. Brno : Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-166-9.